

Ольга Саблук. Модель формування професійної компетентності майбутніх агентів комерційної діяльності в агроекономічних коледжах

В статті обґрунтована модель і розкрито її структуру. Установлено, що в методологічно-цільовій блоці входить: мета, завдання, методологічні підходи і принципи, організаційно-технологічний: етапи, оновлене зміст, активні методи, інноваційні форми; результативно-оцінювальний: діагностичний інструментарій, критерії, показники, рівні і результат. Кожен з компонентів моделі призначений вирішувати певну частину загальної педагогічної задачі – формування професійної компетентності студентів.

Доказано, що обґрунтована модель відображає діалектичну цілісність і взаємозв'язок всіх її блоків і компонентів, зміст яких складають процеси, спрямовані на послідовне усвідомлення особистістю власного образу життя і професіоналізації як умов досягнення життєвих цілей, нових можливостей самовираження в комерційній діяльності, своїх можливостей і обмежень як суб'єкта комерційної діяльності.

Ключові слова: модель, формування, процес, професійна компетентність, агенти комерційної діяльності, коледж, агроекономічний коледж.

Olga Sablyuk. Model of formation of professional competence of future agents of commercial activity in agroeconomic colleges

The article substantiates the model and reveals its structure: methodological-target, organizational-technological, productive-evaluative. It is established that the methodological-target block includes: purpose, task, methodological approaches and principles; organizational and technological: stages, updated content, active methods, innovative forms; productive-evaluative: diagnostic tools, criteria, indicators, levels and result. Each of the components of the model is intended to solve a certain part of the general pedagogical task – the formation of professional competence of students.

The main reason for modeling the process of forming the professional competence of future agents of commercial activity in agroeconomic colleges is the society's demands for the quality of their professional training. It is proved that a substantiated model reflects the dialectical integrity and interconnection of all its units and components, the content of which consist of processes aimed at the consistent awareness of the personality of their own way of life, new opportunities for self-expression in commercial activities, their capabilities and limitations as a subject of commercial activity.

Key words: model, formation, process, professional competence, agents of commercial activity, college, agroeconomic college.

УДК 37.091.4 Сухомлинський: 37.016:821.161.2

Анатолій СИТЧЕНКО

*доктор педагогічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи Миколаївського
національного університету імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна*

**ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ
ПРОДУКТИВНОГО НАВЧАННЯ ЛІТЕРАТУРИ**

У статті узагальнено ідеї В. О. Сухомлинського щодо продуктивного навчання у шкільному курсі літератури, звертаючи увагу на питання керівництва педагогічним процесом, особливості розумового виховання читачів при вивченні літературного твору, викладено основні правила цієї роботи за системою великого педагога. Перспективність ідей Василя сухомлинського показана у зв'язку із сучасними концепціями вільного навчання і виховання (філософія педагогічної дії І. Зязюна), компетентнісним підходом до навчання у душі Нової української школи, його діяльнісним характером і технологічною спрямованістю.

Ключові слова: продуктивне навчання, вільне навчання і виховання, кероване навчання, розумове виховання, компетентнісний підхід, технологізоване навчання.

Актуальність ідей Василя Сухомлинського у навчанні літератури зумовлюється необхідністю підвищення продуктивності педагогічного процесу, що дає змогу наблизити шкільну освіту до пот-

реб і запитів людини та суспільства. Тому знання, дотепно зауважив педагог, не повинні вкладатися в голову учнів, як начинка в пиріг, а мають здобуватися в процесі їхньої роботи над матеріалом.

Оскільки вчитель, як неодноразово підкреслював В. О. Сухомлинський, не лише навчає знати й розуміти, а й жити, то сказане в повній мірі стосується навчання літератури, предметом якої є відтворення життєвих реалій, оскільки узагальнення їх з погляду митця має особистісне значення для читача, тому потребує його зацікавленої пізнавальної діяльності.

У «Розмові змолодим директором школи» Василь Сухомлинський зазначив, що всі найважливіші вміння і навички, що їх має виробити в собі учень протягом шкільного навчання, головним чином формуються в шкільному курсі мови та літератури: уміння читати, писати й висловлюватися, знаходити потрібну книжку, а в ній – потрібний матеріал, аналізувати його, а ще – уміння слухати й стисло записувати розповідь, сприймати інструктаж учителя для роботи над текстом чи його частинами, розуміти й відчувати джерело, а також здатність самому написати твір тощо.

Сформувавши ці вміння і навички, школярі зможуть вільно орієнтуватися не лише в потоках інформації, а й у життєвих ситуаціях, бо вчитимуться мислити й діяти. Створюються основи формування суб'єктної (за терміном І. Якиманської) особистості, вільної у виборі змісту своєї діяльності та засобів її проведення. В. Сухомлинський переконує: «Найважче, найтонше виховання – це виховання в умовах наданої дитині цілковитої свободи: бігай, бався, ганяйся за метеликом і за сонячним зайчиком... весь секрет такого вільного в найкращому сенсі слова виховання полягає в тому, щоб, не змушуючи, не забороняючи, водночас домагатися того, щоб дитина робила те, чого вам треба» [7, 53]. До речі, навчання він цілком справедливо вважав складовою виховного процесу в його широкому розумінні, спеціально опікуючись проблемами розумового виховання школярів.

Розвиваючи ідеї Василя Сухомлинського стосовно основних результатів шкільного навчання і виховання, І. Зязюном обґрунтував відповідну філософію педагогічної дії і визначив систему ознак, «які відображають пріоритети цільового компонента вільного навчання» іє виявом «власної волі». Зіх переліку варто виділити такі:

- розуміння генезису основних предметних знань та усвідомлення логіки їх розгортання;
- схильність до уяви і фантазії;
- здатність до аналізу й орієнтування в ситуаціях як навчального, так і поза навчального характеру;
- уміння ставити мету своєї діяльності та складати поетапну програму своєї майбутньої діяльності;

- аналізувати й оцінювати успішність своєї діяльності тощо [3, 303–304].

Принагідно нагадаємо, що основне завдання сучасної загальноосвітньої школи, як визначено в оновлених навчальних програмах з української літератури, полягає в наданні учневі змоги досягнути внутрішню логіку предмета, що вивчається, у ретельному доборі навчального матеріалу за принципом життєвої доцільності й функціональності, в активізації ролі самостійного навчання [9], що цілком узгоджується з основними ознаками вільного навчання, що є суттєвою частиною вільного виховання.

Поняття вільного навчання і виховання, таким чином, поглиблюється за рахунок ідеї формування аналітико-синтетичної свідомості та операційної діяльності учнів, які набувають необхідних якостей знань і вмінь, ставлень і цінностей, що входить до поняття не лише особистісно орієнтованого, а й компетентнісного формування людини і є провідною ідеєю Нової української школи.

Звертаємо увагу й на те, що в теорії цього навчання, запропонованій І. Зязюном, ідеться про навчання молодших школярів, тоді як В. Сухомлинський говорив про випускника середньої школи. Ця розбіжність у вимогах до учнівських умінь з огляду на їх вікові особливості переконує в стрімкій динаміці не лише розумового виховання школярів та їх суб'єктного досвіду, а й у прогресуючому розвитку педагогічної думки в Україні.

Важливою засадою компетентнісного навчання служить висловлена Василем Сухомлинським ідея емоційної наснаги думки, яка споріднена з ідеєю першості серця у навчанні й вихованні (за П. Юркевичем). У цьому зв'язку він підкреслює: «Істина, в якій узагальнюються предмети і явища навколишнього світу, стає особистим переконанням дітей за умови, що її одухотворяють яскраві образи, які впливають на почуття [7, 53–54]. Мова йде не просто стосовно єдності думки і почуття – окреслюється першооснова пізнання дійсності, яке відбувається лише внаслідок здивування й за ним – допитливості та усвідомлення вражень від сприйнятого. Тому педагог приділяв виняткову увагу безпосередньому дотику дітей до мальовничих картин природи, зворушливої музики та малювання, читання і дитячої творчості. За цих умов у свідомості відбувається природний зв'язок образу з емоціями і думками, що виникають на його основі.

Художня література, яка забезпечує дітям безпосередній дотик до картини, змалюваної письменником, природним чином служить генератором емоцій та думок, які приводять проникливого читача до відповідного духовного стану і

збагачують його не лише чуттєвий, а й життєвий досвід, надаючи простір для уявлень і почуттів (ставлень), роздумів і переконань. Тому навчання літератури в школі не обмежується тільки знаннями змісту прочитаних творів, які перевіряються елементарним переказом прочитаного, а виводить учнів на рівень особистісного сприйняття та зацікавленого обговорення і засвоєння духовних та художніх цінностей, носієм яких виступає витвір мистецтва слова.

Художню літературу Василь Олександрович завжди вважав яскравим підручником життя, адже художні картини викликають у читачів емоційну реакцію, пробуджують естетичні та моральні почуття, формують відповідні уявлення про життєві цінності й ставлення до дійсності. Важливою передумовою успіху він називав любов до слова, почуття краси слова. Оцінюючи моральні якості літературних героїв, засвоюючи естетичні погляди на прочитаний твір, учні формують, за висловом В. О. Сухомлинського, «глибоке особисте емоційне ставлення до естетичних цінностей, до явищ життя» (із книги «Павлицька середня школа»). Зважаємо на те, що у роботі над твором читач проходить благодійний шлях від емоційно-розумового сприйняття художніх картин до засвоєння їх ідейної спрямованості та морально-естетичного потенціалу, що має для нього особистісно-формувальне значення.

Надаючи великого значення емоційно-естетичному елементу літературної освіти, Василь Сухомлинський робив наголос на розумовому вихованні школярів, розвитку в них аналітико-синтетичних умінь, маючи на увазі насамперед аналіз образу персонажа, особливо здатність «бачити» в тексті й пояснювати прийоми його творення. У цьому процесі, за висловом педагога, відбувається безпосереднє звернення до думок і почуттів дітей, внаслідок чого «учитель пробуджує в них прагнення замислитися над суспільними явищами» (із книги «Павлицька середня школа»).

Значний інтерес для вчителя-словесника становлять правила великого педагога стосовно вивчення літературного твору. У своїх працях, насамперед «Серце віддаю дітям» та «Павлицька середня школа», він сформулював положення, що мають неперехідне значення для розуміння мети літературної освіти й розробки змісту, форм і методів її практичної реалізації. Стисло їх можна висловити у такий спосіб:

- метою вивчення літератури «є становлення внутрішнього людського світу – моралі, культури, краси»;
- книжка має «увійти в духовне життя» учнів, стати «найважливішою інтелектуальною й естетичною потребою», і добір кни-

жок для читання повинен бути відповідним, «правильним»;

- «література стає підручником життя завдяки тому, що сприймання художнього образу пробуджує естетичні й моральні почуття в їх тісній єдності»;
- «основа глибоких знань з літератури – глибоко особисте емоційне ставлення до естетичних цінностей, до явищ життя»;
- засвоєння змісту художнього твору полягає в тому, що «речі й факти, явища й події стають для підлітка чимось своїм»;
- нові знання і вміння мають засвоюватися учнем на основі раніше набутих»;
- в основі вивчення літератури – «уміння читати, розуміти й відчувати першоджерело»; умовою успіху є «любов до слова, почуття краси слова»;
- «спочатку твір – потім підручник». Завдання мають бути складені таким чином, щоб виконати їх можна було тільки за твором, а не підручником»;
- головним у вивченні твору має бути «аналіз художнього образу» та розкриття «зображальних засобів письменника»;
- ефективною формою вивчення твору є диспут, дискусія за його змістом, що завершуються узагальнюючою лекцією.

Пізнавальна робота учнів над художнім образом спрямовується на визначення у ньому ідейно-естетичного змісту (характеру героя та його художньої функції у творі), а також розкриття форми (образотворчих засобів). Прагнучи пояснення образної картини, читач спершу помічає її зовнішню форму (стосовно персонажа – його зовнішні ознаки, емоційний стан, роздуми, поведінку і взаємини з людьми тощо), і вже на основі цих своїх вражень складає характеристику літературного героя та його рольове навантаження в образній системі тексту. Ідейно-естетична орієнтація учнів у цій системі дає змогу їм адекватно сприймати зовнішнє середовище, відповідно поводитися в соціумі, набувати соціальний досвід, формувати особистісне ставлення до життєвих явищ. Мова йде про те, що в літературному творі висвітлюється модель поведінки, про необхідність якої в процесі навчання і виховання говорять українські педагоги (О. Вишневський, І. Зязюн). Тому метою літературної освіти нині є звернути увагу дітей на цей моральний приклад, чим «допомогти учневі в його самопізнанні, життєвому самовизначенні, самоздійсненні, формуванні предметної (літературної) і ключових компетентностей, здатності до читацького й особистісного саморозвитку» (із навчальної програми).

Особливої уваги заслуговує вчення В. Сухомлинського стосовно організації та проведення

керованого навчання, призначенням якого є розумове виховання учнів шляхом розвитку в них основних прийомів розумової діяльності. Вчений стверджував: «Повноцінне навчання, тобто навчання, яке розвиває розумові сили й здібності, було б немислимим, якби не спеціальна спрямованість, скерованість навчання – розвивати розум, виховувати розумну людину...» [5, 97]. Цілеспрямованість навчально-виховного процесу є важливою ознакою широко впроваджуваного нині технологізованого навчання, що пов'язується з його впорядкованим характером і плановою організацією. В. Сухомлинський переконливо говорив про слушність планування навчальних ситуацій, підкреслював користь проєктованого навчання, яке дає змогу вчителю заздалегідь продумати свої дії, створивши модель ще не проведеного уроку й уникнувши завдяки цьому недоліків, що знижують ефективність навчального заняття.

Саме інтелектуальний рівень уроку літератури забезпечує якісне перетворення емоцій у відповідні почуття, сприяє глибшому пізнанню читачем не тільки вивчаного твору, а й самого себе. Взаємодія думки і почуття в читацькій діяльності вважається головною умовою досягнення художнього матеріалу, є важливою складовою внутрішнього світу особистості та рушійною силою її духовності. Оскільки знання і вміння як фактор діяльності є важливими компонентами моделі культури особистості, то літературні знання і вміння прямо пов'язані з емоційної сферою школярів, помітно впливають на мотиви й напругу їхньої читацької діяльності, мають безпосередній вихід на світоглядний простір особистості, визначають її ставлення до зображеного й світу, формують контекстні переконання, виводячи навчальний процес на компетентнісний рівень, актуальний для Нової української школи.

Проєктоване навчання, що є основою технологізованого підходу до здобуття знань, служить тісному зв'язку всіх учасників педагогічного процесу, забезпечуючи їм зацікавлену взаємодію.

Адже за цих умов не лише вчитель детально продумає свої дії, а й школярі розраховують кожен навчальний крок, який наближає їх до очікуваного результату, що є, за висловом І. Зязюна, новою філософією педагогічних дій загалом.

Стисло ідеї розумового виховання школярів у керуваному процесі навчання літератури, які висловлював Василь Сухомлинський, можна узагальнити в такий спосіб:

- розумове виховання – одна з головних ланок навчально-виховного процесу;
- людина не тільки пізнає світ, а своєю працею змінює його й себе;
- сприймання художнього твору глибоко індивідуальне, й саме тому важливо, щоб кожен учень проник у задум автора;
- процес формування вмінь має бути керуваним, розподіленим у часі, спеціально організованим;
- потрібна спеціальна робота, спрямована на те, щоб дитина вміла думати;
- ефективним засобом інтелектуального виховання служать розумові задачі;
- у вивченні конкретного матеріалу важливим інструментом мислення є різні настанови – те, що зберігається в пам'яті і служить ключем до пояснення нових явищ [4; 6; 8].

Спираючись на перспективні ідеї розвитку й саморозвитку, висунуті Василем Сухомлинським, вітчизняні педагоги (М. Гриньова, С. Сисоєва, М. Солдатенко, В. Паламарчук, О. Пехота, О. Вишневецький) наголошують на діяльнісному підході до розвивального навчання, визначають його компетентнісну складову та особистісну спрямованість, пропонують нові концепції проєктованого навчання та обґрунтовують ефективні вербальні інформаційні технології. На жаль, методичний простір помітно відстає у засвоєння й використання форм і засобів продуктивного навчання літератури, внаслідок чого немає належної взаємодії змістового і формального аспектів педагогічного процесу та, відповідно, співпраці вчителя й учнів.

Список використаних джерел

1. Білюк О. В. В. О. Сухомлинський про виховання особистості школяра: навч.-метод. посіб. Миколаїв: Іліон, 2007. 160 с.
2. В. А. Сухомлинський об умственном воспитании / Сост. и авт. вступ. ст. М. И. Мухин. К.: Рад. школа, 1983. 224 с.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. К.-Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
4. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Розумове виховання // Вибр. тв.: В 5-и т. Т. 4. –К.: Рад. школа, 1977. С. 206–300.
5. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості // Вибр. твори: В 5 т. Т.1. К.: Рад. школа, 1976. 653 с. С. 55–206
6. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. Про керівництво розумовою працею школярів // Вибр. тв.: В 5-и т. Т. 4. –К.: Рад. школа, 1977. С. 561–575.
7. Сухомлинський В. О. Серце відаю дітям / Уклад. О. Сухомлинська. Харків: Акта, 2018. 540 с.
8. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину // Вибр. тв.: В 5-и т. Т. 2. –К.: Рад. школа, 1976. С. 149-416.
9. Українська література 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017, № 804.

References

1. Biliuk O.V. V. O. Sukhomlynskyi pro vykhovannia osobystosti shkoliara: navch.-metod.posib. [Sukhomlynsky about the education of a student's personality: teaching methods.] Mykolaiv: Ilion, 2007.p. 160 [in Ukrainian]
2. V. A. Sukhomlynskyi ob umstvennom vospityany / Sost. y avt. vstup. st. M. Y. Mukhyn. [V.A. Sukhomlynsky about mental education] K.: Rad.shkola, 1983. p. 224 [in Ukrainian]
3. Ziaziun I.A. Filosofiia pedahohichnoi dii: monohrafiia. [Philosophy of pedagogical action: monograph] K.Cherkasy: Vyd. vid. ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho, 2008. p. 608 [in Ukrainian]
4. Sukhomlynskyi V.O. Pavlyska serednia shkola. Rozumove vykhovannia // Vybr. tv.: V 5-y t. T. 4. [Pavlyska secondary school. Intellectual education] K.: Rad. shkola, 1977. P. 206-300. [in Ukrainian]
5. Sukhomlynskyi V. O. Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoi osobystosti // Vybr. tvory: V 5 t. T.1. [Problems of education of a fully developed personality] K.: Rad. shkola, 1976. 653 p. 55-206 [in Ukrainian]
6. Sukhomlynskyi V.O. Rozмова z molodym dyrektorom shkoly. Pro kerivnytstvo rozumovoiu pratseiu shkoliariv // Vybr. tv.: V 5-y t. T. 4. [Talk to a young school principal. About the leadership of mental work of schoolchildren] K.: Rad. shkola, 1977. p. 561-575. [in Ukrainian]
7. Sukhomlynskyi V.O. Sertse viddaiu ditiam / Uklad. O. Sukhomlynska. [I give my heart to children] Kharkiv: Akta, 2018. p. 540 [in Ukrainian]
8. Sukhomlynskyi V.O. Yak vykhovaty spravzhniu liudynu // Vybr. tv.: V 5-y t. T. 2. [How to raise a real person] K.: Rad. shkola, 1976. – p. 149-416. [in Ukrainian]
9. Ukrainska literatura 5-9 klasy. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 07.06.2017, № 804. [Ukrainian literature 5-9 grades. The program for secondary schools. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 07/06/2017, No. 804]. [in Ukrainian]

Анатолій Ситченко. Ідеї В. А. Сухомлинського в контексте продуктивного обучения літературе

Автор обобщает идеи В.А.Сухомлинского относительно продуктивного обучения в школьном курсе литературы, обращая внимание на вопросы управления педагогическим процессом, особенности умственного воспитания читателей при изучении литературного произведения, излагает основные правила этой работы по системе великого педагога.

Перспективность идей Василия Сухомлинского показана в связи с современными концепциями свободного обучения и воспитания (философия педагогического действия И. Зязюна), компетентностным подходом к обучению в духе Новой украинской школы, его деятельностным характером и технологической направленностью.

Ключевые слова: продуктивное обучение, свободное обучение и воспитание, управляемое обучение, умственное воспитание, компетентностный подход, технологизированное обучение.

Anatolii Sytchenko. The ideas of V. O. Sukhomlynskyi in the context of the productive teaching of literature

The author generalizes the ideas of V. O. Sukhomlynskyi regarding productive teaching in the school literature course, paying attention to the questions of control of the pedagogical process, features of the mental education of readers when studying a literary composition, and expounds the basic rules of this work in the system of a great teacher.

The prospect of VasylSukhomlynskyi's ideas are shown in connection with modern concepts of free teaching and education (I. Ziaziun's philosophy of pedagogical action), competence approach to learning in the spirit of the New Ukrainian school, its activity character and technological orientation.

Keywords: productive teaching, free teaching and education, controlled teaching, mental education, competence approach, technologized teaching.